

PETR ŽITAVSKÝ

KRONIKA ZBRASLAVSKÁ

Kronika byla psána jako oslava Zbraslavského kláštera a jeho zakladatele, krále Václava II. Vznikla postupně asi v letech 1305 až 1338 a obsahuje události od doby Přemysla II. do roku 1338. Pracovali na ní dva autoři; první z nich, bývalý opat Otto (zemřel r. 1314), je původcem 51 počátečních kapitol I. knihy, dovedených do roku 1295. Druhým autorem je Petr Žitavský, od roku 1316 opat kláštera (zemřel r. 1339), který po smrti Ottově pokračoval v jeho díle, napsal větší část kroniky (dokončení I. knihy, knihu II. a III.) a předeslal i předmluvu. Autoři nebyli českého původu, ale oba, zvláště Petr, pocházející ze Žitavy, která patřila k Českému království, přilnuli k Čechům a šli se s jejich lidem. Původně byla kronika pojata jako oslava krále Václava II., který si Zbraslav oblíbil a určil ji za místo svého posmrtného odpočinku. Historické dílo vytvořil z kroniky až Petr, který dějiny kláštera – politického centra za Václava II. – probírá v rámci dějin království a v souvislosti s událostmi v zahraničí. Petr se dívá na současné dění očima řeholníka poslušného církevních autorit, ale nezastírá místy svůj odpor proti ziskuchtivému jednání kurie a dovede i mlčky stranit odpůrcům papežovým.

Ve své práci nezanedbal Petr ani uměleckou stránku díla. Nespokojuje se pouhým registrováním událostí jako jiní kronikáři. Na vhodných místech, ať už jde o události radostné nebo truchlivé, přechází náhle z prózy do veršů, nejčastěji rýmovaných hexametřů, plných básnických přirovnání a zvukových ozdob ústících někdy až v samoúčelnou hru se slovy. Místrem slova zůstává i v próze, kde střídá prosté záznamy faktů s rétoričností užívající hojných citátů z Písma, někdy nakupených v bohaté celky; četné apostrofy, aforistická rčení, slovní hříčky, rýmovaná nebo rytmičná vyznění jednotlivých úseků líčení svědčí o autorově znalosti středověkých poetik.

Zbraslavská kronika je vedle Kosmy nejrozsáhlejším dílem našeho středověkého latinského kronikářství a má jedinečnou cenu pramennou.

O VELIKÉ ZBOŽNOSTI, KTEROU MĚL KRÁL VÁCLAV K BLAHOSLAVENÉ PANNĚ MARIÍ, A JAK RÁD SLYŠEL VYSLOVOVATI JMÉNO MARIE

Kdysi stál král důvěrně se svými důvěrnými přáteli v jednom výklenku opatského domu na Zbraslavi, jenž byl tehdy nově postaven. Vyhlížel oknem a rozhlížel se pátravě sem a tam; a když rozkošná poloha Zbraslavi a líbezný půvab a půvabná líbeznost okolí, jak se jevila pohledu krále a jeho družiny, poskytovaly zalíbení 5 zraků a potěšení jednotlivým smyslům lidským a mimo to sama krása místa dala králi látku, aby s ostatními o ní pochvalně mluvil, tu slavný král, nemoha tajiti překypující zbožnost, již cítil v úkrytu svého srdce k blahoslavené Panně, výrokem svých úst pronesl slovo dobré, takto řka: „Kdybych byl toto rozkošné místo, svlažované dvěma sbíhajícími se řekami, porostlé stromy, s úrodnými pastvinami 10 a plodnými vinicemi a poli, jež až posavad poskytovalo potěšení králům, nedaroval štědře jako trvalý dar paní své Panně Marii, nikdy bych je nebyl daroval žádnému svatému a snad ani samému Kristu.“

Co je to? Co pravíš, věrný králi? Co to mluvíš? Zda neznáš článků víry

a způsobu víry, když dáváš přednost před Bohem člověku, před Kristem Marii?
15 Aby se však nad těmi slovy, jež z vroucnosti ducha, nikoli z bludu vytryskla ze srdce králova, nepohoršil nikdo z těch, kdož je slyšeli, nebo nezapochoyboval, z jaké pohnutky totiž král řekl takovou věc, jež se jevila jako zvrácený řád víry a dávala přednost stvoření před Stvořitelem a takové matce před tak velikým synem, zbožný pan Konrád, prvý opat zbraslavský, jsa důvěrnějším přítelem královým
20 nad jiné důvěrníky a rozuměje duchu královu, na potvrzení zbožné myšlenky, již král pronesl, uvedl výrok svatého Bernarda, řka takto: „Nikdo“, vece, „nemůže pochybovat, že všechno jde ke chvále a slávě Synově, ať se jeho rodiče jakákoli úcta a oslava prokazuje.“

Králi se výrok zalíbil, i odmíchl se, protože souhlasil; věděl totiž, že tak ohnivé
25 slovo z něho vytrysklo z pravé víry, z nepředstírané lásky a láskou bylo vynuceno. Neboť kdo při zdravém rozumu by věřil, že věřící král na vahách lásky dal přednost takové matce před takovým synem, když vidí, že takový dar udělil nikoli matce kteréhokoli člověka, nýbrž jen matce Kristově, totiž Boha a člověka? Jestliže však tento žár své touhy, jež k tobě, dobrotivá Panno, cítil, vyjádřil nad-
30 sázkou a přehnanými slovy a jestliže podnícen láskou zbožný král v slovech pochybil, což nevím, musíš rozhodnouti Ty, matko moudrosti, a rozsouditi před svým synem, jenž vlil v královo srdce tak velikou vřelost, ale i toto mohu jen věděti:

35 *Jestliže dobrý on býval, cit správně vždy vedený míval,
výsledek o tom ať svědčí; jak se srdcem šlechetným klečí
před Tebou v lásce, ó Panno! To jmění je králem ti dáno.
Bohat buď v nebeských sídlech ten muž, jenž s oddanou myslí*

a zbožnou věnoval ti, ó královno sboru andělského, ve svém království Českém přibýtek, jenž časem mohl poskytovat urozené královské mysli největšího potěšení.

1-2 v jednom výklenku opatského domu na Zbraslavi, jenž byl tehdy nově postaven Zbraslavský klášter byl založen r. 1292; k vyprávěné události došlo tedy brzy po tomto roce – 9-10 místo, svažované dvěma sbíhajícími se řekami Vltavou a Berounekou, jejichž soutok byl tehdy blíže u Zbraslavi než dnes – 21 výrok svatého Bernarda Bernard (1091-1153), zakladatel a první opat kláštera v Clairvaux, hlasatel 2. křížové výpravy; proslulý výrok se čte v jeho homilii o Panně Marii, jejíž části jsou obsaženy v kněžském breviáři při jednotlivých mariánských svátcích; odtud jej opat asi znal

JAK A PROČ SE ZAČALY PO PRVÉ V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM RAZITI GROŠE

Od prvopočátku země České byl zmatek v užívání mincí, jaký posud bývá v mnohých krajích. Vždyť v kterémkoli roce měnila se jednou nebo dvakrát ve všech městech a obcích českých podoba peněz, takže denár, jenž včera a předevečím byl dobrý a berný, po nedlouhém čase několik dní ztrácel platnost. Jak škodli-

5 vá a protivná byla celému království tato častá změna mince, snadno bude moci
uvážiti, kdo se neobtěžuje změřiti to přesněji rozumovou úvahou. Neboť taková
změna rušila z největší části způsob přátelského soužití, o který zvláště usiluje
lidské pokolení. Nikdo totiž nemohl tehdy za ziskem se zbožím přecházeti z města
10 mince, jež zde platila, nebyla běžná onde. Co tedy zbývalo než zničiti tvar denáru
a proměnití nikoli bez ztráty ve stříbro peníz, jež někdo nedlouho předtím stěží
i se ztrátou u penězoměnců za stříbro mohl dostat? Při tom prostí venkované,
přicházející z venkova na trh, byli přechasto oklamáváni, protože nemohli nic pro-
dati ani koupiti, leč podle nerovné míry a váhy kramářů vždycky podvodných a ne-
15 spravedlivých. A což je více, takové měnění peněz působilo téměř všem skrytou
loupež: neboť ten, kdo se dnes těšil, že má denár, měl nazítří obol, a to se stávalo,
kdykoli se změnila mince, ať byla smlouva jakákoli. Zřídka byl tehdy jmenován
denár, ale tržní směna jakéhokoli zboží se obecně dala na hřivnu, čtvrtku, lot,
šestinu nebo kventlík. Těmito vahami se nepochybně mnohokrát dala dosti velká
20 křivda mnohým, hlavně prostým nebo chudým.

Zbožný Václav, šestý král český, prvý zakladatel Zbraslavi, milý Bohu i lidem,
jehož památka právem jest žehnána, protože jeho památka jako krůpěj medu
v ústech sládne, v uších jako harfa zaznívá, vtípně zamýšlel překaziti takové zlo,
aby více rozšířil obecné dobro. Neboť král sám, chtěje zabrániti škodě mnohých,
25 rozhodl, aby lid společně užíval jednotné mince, když jest účasten jediného krále
a království. Pošle tedy král do Florencie a povolá příčinlivé muže, totiž Reinharda,
Alpharda a Cynona Lombardského, kteří měli takovou zkušenost v těchto věcech,
že mohli užitečně řídití tak velikou věc. Léta Páně 1300 v měsíci červenci zavedena
tedy mince grošů pražských a malých peněz, jichž dvanáct rovná se groši, a každý
30 peníz označen jménem Václava, který je zavedl.

*3 denár stříbrný peníz, kterého se v Čechách užívalo už od doby Boleslava I. (10. stol.); ra-
žen v různých místních mincovnách a jeho hodnota stále kolísala – 16 obol drobný peníz (z řec.
obolos) – 18-19 na hřivnu, čtvrtku, lot, šestinu nebo kventlík pro nestálou hodnotu drobných peněz
platilo se při větších tržbách raženým nebo neraženým kovem na váhu; uvedené názvy jsou
váhové jednotky té doby: hřivna byla váhovou jednotkou drahých kovů (253,14 g) a dělila
se na 4 čtvrtky (fertony) po 4 lotech a lot na 4 kventlíky; šestina byla šestá část hřivny – 24-25
král sám, chtěje zabrániti škodě mnohých, rozhodl, aby lid společně užíval jednotné mince k to-
muto rozhodnutí došlo roku 1300; umožnilo je objevení bohatých zdrojů stříbra na po-
zemcích sedleckého kláštera v oblasti pozdější Kutné Hory – 26-27 pošle tedy král do Florencie
a povolá příčinlivé muže, totiž Reinharda, Alpharda a Cynona Lombardského v Itálii, zvláště
v Toskáně a v Lombardii, došlo již ve 13. století v důsledku rozvoje obchodu k rozkvětu
peněžnictví a italsíí bankéři jako odborníci se stávali finančními poradci i věřiteli evropských
panovníků; proto také Václav II., chtěje provést reformu mince, povolal z Florencie r. 1300
zkušené peněžníky, o kterých mluví kronika; byli to Rinieri (zde Reinhard), Appardo (zd =
Alphard) a Cyno, pod jejichž vedením se začaly v Kutné Hoře razit pražské groše ještě téhož
roku (1300) – 29 pražský groš stříbrný peníz ražený v Kutné Hoře; 12 grošů se rovnalo za
Václava III. jednomu zlatému dukátu*

Téhož roku stala se a přihodila v Praze k pohoršení mnohých jistá věc, jež už dříve jakoby předpovídána často poděsila posluchače; byl jsem tehdy přítomen, viděl ji a litoval jí. Neboť v předvečer svátku svatého Jakuba apoštola, jenž tehdy připadl na neděli, svorně všichni faráři a správci farních kostelů svolali své farníky, aby se všichni pohromadě sešli do kostela svaté Marie na Louži a svatého Mikuláše na Kurném trhu, a jali se veřejně lidu ukazovati papežské listy proti kazatelům, minoritům a augustiniánům, jež kněžstvo vymohlo na dvoře římském, o čtvrtině nařízené papežem Bonifácem a že bratří z řádů žebravých, ač často o to upomenuti od soudců určených papežskou stolicí, nechťjí jim vyhověti, nýbrž spíše vzdorovitě a drze odporují. A proto počali oni kněží, kteří tím byli pověřeni, po zhašení svící a za hlaholu zvonů z moci apoštolské stolice vysokými hlasy vyobcovávati tyto žebravé bratry z církve, nařizující co nejpřísněji všem, že se jim mají pod trestem vyobcování ve všem vyhýbati. Proti tomu se bratří žebraví, protože předvídali, že ta věc na ně přijde, ozbrojili ukrytými zbraněmi, přáteli a davem a mnozí z nich, přicházejíce do kostelů, v nichž byli vyobcováni, prudce se sběhli, volajíce hlasitě před veškerým lidem a řkouce: „O vy bídáci, nikoli kněží, ale svatokrádci, zabíječi duší, klamači lidí, co to činíte? Proč vyhlašujete své nálezy proti nám? Vy sami jste vyobcováni, vy cizoložníci, hráči, opilci, zapletení do všech zločinů; my spravedliví, vy nespravedliví, my přinášíme všem světlo, vy chodíte ve tmách, jako slepí vůdcové zavádějíce lid do jámy.“

A někteří z těch žebravých odvážně přibíhali středem lidu, aby ty, kdož listy vyhlašovali, chytili, zranili a odňali jim listy, jež čtli. Takovým nepřátelským spíláním se tupili tito řeholníci a kněží navzájem; v lidu povstalo pobouření, když jedni podporovali slovy i ranami řeholníky, druzí kněze. Jedni je bezbožně bili pěstmi, druzí přinášeli kameny, aby je na ně házeli, jiní tasili nože, jiní běželi s meči a kyji jako na lotry. Mohl jsi viděti, jak tu některé bekyně, beghardi a měšťané pomáhají bratřím, tam zase ženy posilují kněžstvo světské. Tu se odhalují myšlenky mnohých srdcí, tu je bratr sražen, jiný probodnut, jiný raněn; onde vlekou a bijí kněze a jiný je zbrcen krví. Bouří se mladý proti starému, povstává lid proti lidu, a tak povstává tak veliké pohoršení pro všechny, že se to zdá podle evangelia počátkem všeho zla. Mnohé bylo viděti, jak zakrývajíce si tonsuru vybíhají z chrámu, aby se ukryli před plameny tak veliké zběsilosti a aby nebyli proti své vůli ukamenováni s prvomučedníkem Štěpánem. Neviděli zajisté „nebesa otevřená“, neboť mnohem spíše se rozhodli sklopit své oči k zemi, aby chránili své hlavy, než aby vzhlíželi k nebi. Konečně po dlouhotrvajícím zápase jedni i druzí, totiž řeholníci i svěští kněží i všechen lid, zmateni na mysli a zaraženi údivem, vracejí se všichni na svá místa; kde se sešli dva nebo tři, nemluvili o ničem jiném než o kněžské bitce, kterou viděli. Konečně každé neděle povstávají bratří proti kněžím, kněží proti bratřím, vyhlašujíce vyobcování z církve. Někteří bratří dovolávají se jakéhosi odvolání, jež byli vznesli na počátku, jehož však kněží odmí-

tají dbáti. Jmenované tři řády se v této věci stavějí stejně proti kněžím a říkají: „Ono papežské ustanovení se našich řádů v Čechách netýká, protože výnos z pohřebních obřadů ani jejich způsob není v království Českém týž jako v krajinách lombardských.“ Tento vzájemný spor trval až do svátku svatého Mikuláše, potom
45 však na zákrok rozhodčího soudu byla pře předložena stoličce apoštolské. Zatím řečení bratří v jednotlivých městech, městečkách a vsích trpěli škodu a potupu, protože přemnoho lidí nechťelo s nimi ani mluvit, ani jim dávat almužny.

3 v předvečer svátku svatého Jakuba apoštola 24. července 1334 – 5 do kostela svaté Marie na Louži a svatého Mikuláše na Kurném trhu chrám Panny Marie na Louži (na Lúži) stál až do začátku 19. století na místě, které se donedávna podle něho jmenovalo Mariánské náměstí (mezi Novou radnicí a Klementinem), chrám sv. Mikuláše na Kurném trhu stál na místě dnešního mikulášského chrámu na nároží Staroměstského náměstí a Pařížské (dříve Mikulášské) třídy; Kurný trh (trh na drubež) byl na prostranství před chrámem, kam ústila pozdější Kaprová ulice – 6 papežské listy jde o bullu papeže Bonifáce VIII., obnovenu Klimentem V. na církevním sněmu ve francouzském městě Vienne, která byla vyvolána stížnostmi farního duchovenstva, že řeholníci vykonávají obřady a úkony příslušné duchovním správcům a připravují je tak o zdroje příjmů; *kazatelé* dominikáni – 7 o čtvrtině podle papežské bully měli příslušníci žebravých řádů odevzdávat farním duchovním čtvrtinu všech příjmů z pohřbů – 8 bratří z řádů žebravých na rozdíl od starších řádů, které měly právo užívat pozemkového majetku, měli být příslušníci těchto řádů živi z almužen a darů; byli to dominikáni (predikátoři), minorité (františkáni) a augustiniáni – 26 *bekyně* byly zbožné ženy, panny a vdovy, které bydlely ve společných domcích, založených nejčastěji ze zbožných nadání nebo odkazů; v taková společenství vstupovali i muži, kterým se pak říkalo *beghardi*; obojí název je odvozen od jména lutyšského kněze Lamberta de Begna, zakladatele tohoto laického hnutí ve 12. století – 30-31 *že se to zdá podle evangelia počátkem všeho zla* narážka na ev. Matoušovo (24,7-8) nebo Markovo (13,8-9) – 31 *tonsura* je vystříhané místo na temeni hlavy, které nosí kněží na označení kněžského důstojenství – 33 *Štěpán* jako jeden z prvních učedníků Kristových apoštolů byl pro neohrožené výtky Židům a veřejné přiznání ke Kristu ukamenován; byl tak první z učedníků, který zahynul mučednickou smrtí (Skutk. 7, 57-60) – 33-34 *neviděli zajisté „nebesa otevřená“* narážka na biblické líčení Štěpánovy smrti (Skutk. 7,56) – 38-39 *bratří proti kněžím* řeholníci proti světským duchovním – 44 *až do svátku svatého Mikuláše* do 6. prosince 1334 – 45 *na zákrok rozhodčího soudu* zasedali v něm biskup Jan IV. z Dražic za stranu farního duchovenstva a litoměřický probošt Jindřich za duchovenstvo řeholní; narovnáním z 29. listopadu 1334 nebylo rozhodnuto, mají-li řeholníci platit duchovním správcům z církevních úkonů, takže byla tato otázka předložena k rozhodnutí papeži, který rozhodl v neprospěch řeholníků

Poznámky ediční

Kolda z Koldic, Parabola o statečném rytíři

Traktát Koldy z Koldic De strenuo milite (O statečném rytíři), zapsaný v krásně iluminovaném passionálu abytyše Kunhuty (NUK XIV A 17), vydal A. Scherzer, Der Prager Lektor Fr. Kolda und seine mystischen Traktate (Archivum Fratrum Praedicatorum 18, 1948, 337-396; naše ukázky, rkp. fol. 3b, 5b-8b, jsou tam otištěny na str. 362, 365-368). U nás psal o Koldovi J. Vilíkovský (Abatyše Kunhuta, Řád 5, 1939, 148-163, knižně Písemnictví českého středověku, Praha 1948, 26-40); Vilíkovský také ukázku zde uveřejněnou přeložil.